

Hristos, ca unui zeu.”² Relatările ulterioare menționează că folosirea cântărilor bisericești se împămîntenise ca practică liturgică în închinarea creștinilor din secolul al II-lea. Cu trecerea timpului, credincioșii au început să folosească texte din Noul Testament, cum este următorul pasaj liric din Coloseni. În acest text, comunitatea creștină timpurie proclamă centralitatea lui Isus în creație și în Biserică, privind înapoi spre moartea și învierea lui Hristos și așteptînd restaurarea tuturor lucrurilor în El:

El este chipul Dumnezeului celui nevăzut, cel întîi născut din toată zidirea.

Pentru că prin El au fost făcute toate lucrurile care sînt în ceruri și pe pămînt, cele văzute și cele nevăzute:

fie scaune de domnii, fie dregătorii, fie domnii, fie stăpîniri.

Toate au fost făcute prin El și pentru El.

El este mai înainte de toate lucrurile, și toate se țin prin El.

El este Capul trupului, al Bisericii.

El este Începutul, cel întîi născut dintre cei morți, pentru ca în toate lucrurile să aibă întîietatea.

Căci Dumnezeu a vrut ca toată plinătatea să locuiască în El, și să împace totul cu Sine prin El,

atît ce este pe pămînt cît și ce este în ceruri, făcînd pace, prin sîngele crucii Lui.

(Col. 1:15–20)

O

În anul 66 d.Hr., exasperarea evreilor legată de guvernarea tiranică a Romei a ajuns la apogeu. La acea vreme, între evrei și romanii care cuceriseră Iudeea exista deja o lungă istorie de conflicte aprinse. Relațiile evreilor cu locuitorii și cu negustorii vorbitori de limbă greacă din Iudeea, precum și cu oficialitățile imperiale, care se aflau sub umbrela protectoare a Romei, nu erau nici ele mai bune. Romanii jefuiseră în nenumărate rînduri vistieria Templului, pentru a recupera așa-zisele taxe neachitate. De asemenea, trimiseseră procuratori vorbitori de limbă greacă, pentru a ocupa funcții

² Henry Bettenson, ed., *Documents of the Christian Church*, ed a 2-a, Oxford University Press, New York, 1963, p. 3–4.

de conducere în Palestina, oameni care nu aveau nici interes, nici simpatie față de Iudeea sau iudaism. Roma monopolizase pozițiile înalte și influente ale societății iudaice și îi înglodase în datorii pe țărani evrei.

Revolta evreilor a început în Cezareea, pe coasta Mediteranei, la aproximativ optzeci de kilometri nord-vest de Ierusalim. Vorbitorii de limba greacă sărbătoreau obținerea unei victorii juridice, lansând un atac asupra cartierelor evreiești ale orașului. Armata romană a asistat pasiv la omorârea evreilor. Când vestea acestor întâmplări a ajuns la Ierusalim, reacția a fost imediată. Cu toate că evreii erau împărțiți în multe facțiuni, mesajele radicalilor au avut câștig de cauză. Evreii au atacat garnizoana romană din oraș, i-au ucis pe cei care o apărau și au început să ceară sfârșitul detestății subjugării romane. Când preoții și alți evrei mai moderați au pus capăt jertfelor rituale în cinstea împăratului roman, războiul fățiș nu a mai putut fi oprit.

Au urmat șapte ani de confruntări sîngeroase. La început, răzvrățiții evrei păreau să dețină controlul. Apoi, sub conducerea experimentatului general Vespasian, Roma a trimis patru legiuni, pentru a pune capăt răzvrătirii din încăpățînata colonie a iudeilor. Vespasian a înaintat cu grijă, cucerind și fortificînd mai întîi porturile de la Mediterana, după care s-a îndreptat încet spre Ierusalim. Lațul pe care-l pregătea capitalei evreilor a fost lăsat mai larg în vara anului 68, cînd a murit împăratul Nero, deoarece printre posibili succesori ai acestuia se număra și Vespasian. Evenimentele din Roma au avansat lent, dar, pînă la urmă, Vespasian a fost ales împărat și a părăsit Iudeea. Dar nu a fost decît o relaxare temporară. Pentru rezolvarea problemei, Vespasian l-a lăsat pe fiul său, Titus, care s-a dovedit la fel de energic ca și tatăl său.

Legiunile romane au înaintat din nou spre Ierusalim. Lațul s-a strîns din nou. În luna aprilie a anului 70, a început asediul. Suferința celor prinși în Ierusalim s-a transformat în groază. În septembrie, cei mai radicali dintre răsculații evrei au opus ultima rezistență în Templu. Sursele fragmentare care descriu revolta oferă relatări contradictorii cu privire la intențiile lui Titus. Iosefus, un fost general evreu, care a trecut de partea romanilor în primele zile ale revoltei, scrie că Titus spera să salveze Templul, ca dovadă a moderației Romei. Sulpicius Severus, un oficial roman de mai tîrziu, amintește una dintre relatările marelui istoric roman Tacit, care spune cu totul altceva. Această relatare susținea că Titus era nerăbdător să distrugă Templul. Raționamentul lui Titus, așa cum este descris de Sulpicius Seve-

Tony Lane

Această friză de pe o arcadă din Roma îl prezintă pe generalul Titus în fruntea legiunilor sale, în timp ce transporta prada luată în urma jefuirii orașului Ierusalim, în anul 70.

rus, are o însemnătate aparte, deoarece Titus dorea să distrugă Templul „pentru ca religia iudaică și cea creștină să fie complet abolite; pentru că, deși aceste religii erau ostile una alteia, izvorîseră totuși de la aceiași întemeietori; creștinii erau un lăstar al evreilor și, dacă rădăcina era smulsă, atunci copacul va pieri cu ușurință.”³

Indiferent dacă Sulpicius Severus ne spune sau nu adevărata istorie, comentariile lui clarifică unul dintre cele mai importante aspecte din istoria timpurie a bisericii creștine. Titus avea de gând să distrugă ultima rămășiță a rezistenței evreilor, inclusiv grupul dîrz al celor care au continuat să reziste în fortăreața de pe Muntele Masada, timp de încă trei ani după căderea Ierusalimului. Răscoalele ulterioare ale evreilor împotriva Romei au avut parte de represalii și mai dure, în special din partea împăratului Hadrian, care a zdrobit o astfel de revoltă în anul 135. Dar, chiar înainte de căderea Ierusalimului și de distrugerea Templului din anul 70, remarca lui Titus cu privire la dependența creștinismului de iudaism era depășită. Dacă, la începutul istoriei sale, creștinismul a fost un fel de apendice al iudaismului, în preajma anului 70, urma o traiectorie proprie. Îndepărtarea creștinismului de iudaism a fost accelerată în mare măsură de distrugerea Templului și de încetarea jertfelor, care jucaseră un rol atât de mare în închinarea iudaică.

Loviturile pe care Vespasian, Titus, Hadrian și alți generali romani le-au dat Ierusalimului nu au distrus biserica creștină, ci mai degrabă au eliberat-o pentru a-și împlini destinul de religie universală, oferită întregii

³ Citat în F. F. Bruce, *The Spreading Flame: The Rise and Progress of Christianity from Its First Beginnings to the Conversion of the English*, Eerdmans, Grand Rapids, 1958, p. 156.

lumi. Cu toate acestea, din perspectiva primilor creștini, distrugerea Ierusalimului de către romani a fost percepută, probabil, ca o imensă tragedie. Creștinismul s-a născut în leagănul iudaismului. După cum indică marea adunare prezentată în Fapte 15, primul centru de comunicare, organizare și autoritate al creștinismului a fost Ierusalimul. Primii conducători ai bisericii, ca Iacov, fratele vitreg al lui Isus, care a prezidat conciliul din Fapte 15, aveau o funcție asemănătoare conducătorului unei sinagogi. Evangheliile au fost scrise, în mare parte, ca o dovadă a faptului că Isus a adus istoria poporului evreu în punctul ei culminant. Astfel, Matei a scris pentru a demonstra că Isus a împlinit promisiunile profetice cu privire la Mesia, Luca, pentru a demonstra că Isus a împlinit esența legii iudaice, iar Ioan, pentru a demonstra că revelația divină făcută lui Avraam a culminat cu lucrarea lui Isus Hristos (Ioan 8:58 – „mai înainte ca să se nască Avraam, sînt Eu“). Cîteva dintre cele mai timpurii scrieri creștine au fost adresate evreilor din diaspora, de pildă, Epistola lui Iacov, care începe astfel: „Celor douăsprezece seminții împrăștiate printre neamuri.“ Alte scrieri creștine timpurii, care au devenit ulterior parte a Noului Testament, au fost preocupate de negocierea granițelor dintre creștinism și iudaism. Mai ales apostolul Pavel a scris deseori împotriva celor care doreau să păstreze ritualul iudaic al circumciziei, ca cerință obligatorie pentru obținerea mîntuirii. Astfel, Pavel interpreta Vechiul Testament din perspectiva lucrării lui Hristos, care este punctul culminant al harului oferit de Dumnezeu evreilor. În rezumat, istoricul W. H. C. Frend a scris: „Sub toate aspectele sale, creștinismul din această perioadă [apostolică] a fost un «creștinism iudaic». A fost însă un Israel diferit.“⁴

Marele punct de cotitură reprezentat de căderea Ierusalimului a contribuit la răspîndirea creștinismului, la transformarea lui, dintr-o religie modelată în aproape toate particularitățile sale de către un mediu iudaic, într-o religie pe cale să dobîndească semnificație universală, mai întîi în jurul Mării Mediterane, iar apoi, în toată lumea. Apostolii Petru și Pavel au fost, probabil, martirizați la Roma, în timpul domniei lui Nero, cam pe vremea cînd Vespasian și Titus înaintau spre Ierusalim. După numai cîteva decenii, Roma a luat locul Ierusalimului, ca centru al comunicațiilor și al autorității creștine. Tot astfel, discuțiile teologice s-au îndepărtat simțitor de problemele ridicate de sistemul moralității iudaice, înspre chestiuni

---

⁴ W. H. C. Frend, *The Rise of Christianity*, Fortress, Philadelphia, 1984, p. 123.

legate de filozofia elenistă sau de concepția romană despre ordine. În jurul anul 70 d.Hr., sinagogile evreilor erau deja răspândite pretutindeni în jurul Mării Mediterane și ele au constituit principalele vehicule ale mesajului creștin, iar nu închinarea de la Templul din Ierusalim.

Cînd romanii au cucerit Ierusalimul, cei mai mulți creștini părăsiseră deja orașul. O tradiție, amintită în secolul al IV-lea de istoricul Eusebiu de Cezareea, susține că cea mai mare parte a creștinilor s-au refugiat la Pella, un oraș important de la nord-est de Ierusalim, dincolo de Iordan. Dovezile arheologice de mai târziu nu confirmă afirmația lui Eusebiu, însă soarta fizică a creștinismului iudaic nu este cel mai important aspect. De fapt, distrugerea Ierusalimului a accelerat schimbarea de percepție. Creștinii, evreii și mulți alții au început foarte curînd să înțeleagă tot mai clar că nimicirea iudaismului de către romani obligase biserica creștină să se descurce singură. Așa cum arată istoricul și teologul biblic F. F. Bruce, „în ținuturile din preajma Palestinei, deceniul care s-a încheiat cu anul 70 a însemnat sfîrșitul perioadei în care creștinismul era considerat o simplă varietate a iudaismului... Începînd cu anul 70, despărțirea creștinismului iudaic de iudaismul ortodox a fost definitivă... Astfel, creștinismul a fost obligat să-și croiască drum spre lumea pămîntă prin forțe proprii.”⁵

Au apărut însă o mulțime de întrebări. Cum se va defini biserica? Cum își va organiza închinarea? Cum își va găsi o autoritate adecvată? Cum va răspîndi Evanghelia? Cum se va apăra de învățăturile false? Cu alte cuvinte, renunțînd la cadrul iudaic „dat“, ce anume va lua locul acestuia? Cele trei secole ulterioare căderii Ierusalimului au oferit cîteva răspunsuri la aceste întrebări. În continuare, ne vom îndrepta atenția asupra modalităților folosite de biserică pentru a-și găsi echilibrul și pentru a-și susține creșterea în perioada care a urmat apostolilor (adică în perioada „subapostolică“). În cadrul acestui demers, nu trebuie să uităm cît de importantă a fost distrugerea Ierusalimului, din punct de vedere simbolic. Făcînd imposibilă continuarea cursului normal de dezvoltare a iudaismului, romanii au indus schimbări semnificative asupra bisericii creștine. Punctul de cotitură al istoriei creștinismului, reprezentat de căderea Ierusalimului în anul 70 d.Hr., marchează începuturile dezvoltării bisericii pe cont propriu.

---

⁵ Bruce, *The Spreading Flame*, p. 157–158.

Legăturile cu trecutul

Creștinismul a păstrat o legătură specială cu iudaismul. Mai târziu, această legătură a generat consecințe tragice, mai ales în împrejurările în care creștinismul domina cultura sau națiunea locală, iar evreii erau considerați cetățeni inferiori. În acele condiții, înrudirea dintre cele două religii a declanșat mânia creștinilor, care, de cele mai multe ori, s-a manifestat în răbufniri violente atunci când comunitățile de evrei exercitau practicile religioase specifice străvechii lor religii.

Dar, dacă abordăm lucrurile dintr-o altă perspectivă, legăturile dintre iudaism și creștinism pot fi privite într-o lumină pozitivă. Cu toate că biserica s-a despărțit ulterior de iudaism, este remarcabil faptul că principalele probleme ale bisericii din primele veacuri au fost modelate de iudaism. În primul rînd, creștinii s-au întrebat ce este adevărul. Dacă biserica a trecut dincolo de limitele iudaismului, găsind adevărul suprem într-o revelație personală din partea lui Dumnezeu – adică în viața și în lucrarea lui Isus Hristos – ea s-a folosit totuși de moștenirea ei iudaică, îmbrățișînd credința că revelația divină deține cheia descifrării celor mai importante realități ale vieții.

În al doilea rînd, creștinii au pus întrebarea: „cum putem cunoaște adevărul?” Din nou, dacă, pentru a răspunde la această întrebare, biserica a trecut din nou dincolo de limitele iudaismului, bazîndu-se pe scrierile Noului Testament și pe mărturia apostolilor despre Hristos, credința într-o revelație scrisă din partea lui Dumnezeu și încrederea în anumiți lideri care ofereau interpretări competente ale revelației scrise urmează totuși modelul iudaic al cinstirii cărților sfinte și al studierii lor temeinice.

În al treilea rînd, creștinii au pus întrebarea: „cum putem pune în acțiune adevărul?” Dacă biserica a trecut dincolo de limitele iudaismului, în privința organizării vieții în jurul anului ritual de la Templu și al activităților din sinagogle locale, totuși alegerea episcopilor în biserici și înființarea unor noi biserici sub conducerea prezbiterilor, a preoților sau a lucrătorilor locali s-au dezvoltat pe baza practicii iudaice în ce privește manifestarea grijii pastorale față de credincioși și pregătirea pentru raporturile cu restul lumii.

Biserica Primară a beneficiat de pe urma legăturilor ei cu iudaismul într-un alt domeniu extrem de important. Timp de cîtiva zeci de ani după